
Utviklingstrekk i folketrygden 2015

© NAV april 2016

EIER

Arbeids- og velferdsdirektoratet
Postboks 5, St. Olavs plass
0130 Oslo

BESTILLING OG ABONNEMENT

Vår e-post adresse er: arbeid.og.velferd@nav.no

Våre analyser er tilgjengelig på www.nav.no under fanen *NAV og samfunn*
NAV-rapportene finnes under lenken *Analyser* og lenken *NAV Rapportserie*

ISBN 978-82-551-2417-7

Innhold

1.	<i>Innledning og sammendrag</i>	2
2.	<i>Oversikt over utviklingen i de sentrale stønadene</i>	3
	Inndeling av ytelsene og omregning til 2015-kroner	4
	A-ordningen og konsekvenser for statistikk om arbeidsforhold	6
3.	<i>Helserelaterte ytelser</i>	7
	Samlet oversikt over utviklingen for helserelaterte ytelser	7
	Overganger mellom ulike helserelaterte ytelser	9
	Sykepenges	9
	Arbeidsavklaringspenger	11
	Uføretrygd	13
4.	<i>Dagpenger</i>	16
5.	<i>Foreldrepenger etter fødsel</i>	18
	Kvinner og menn med foreldrepenger.....	19
	Fedre som tar ut foreldrepenger	19
6.	<i>Ytelser til enslig mor eller far – overgangsstønad</i>	21
7.	<i>Alderspensjon</i>	23
	Utgifter til alderspensjon	23
	Utgiftsvirkning av pensjonsreformen	24
	Sysselsettingsutviklingen blant eldre etter pensjonsreformen.....	25
	Samlet pensjonsuttak i aldersgruppen 62-66 år	26
8.	<i>Helsetjenester</i>	27
	Refusjon av egenbetaling, egenandelstak 1	27
	Refusjon av utgifter til tannbehandling	27
	Refusjon av utgifter til legemidler.....	28
	Refusjon av utgifter til private laboratorier og røntgeninstitutt.....	29
	<i>Referanser</i>	30
	<i>Tidligere publiserte rapporter fra NAV</i>	31

1. INNLEDNING OG SAMMENDRAG

Folketrygden dekker hele befolkningen i Norge og har vært en viktig bærebjelke i velferdsstaten siden innføringen i 1967. Formålet er å sikre økonomisk trygghet ved blant annet arbeidsløshet, fødsel, alderdom og sykdom, bidra til utjevning av inntekt og levekår og bidra til selvhjelp slik at den enkelte skal kunne forsørge seg selv (Andresen 2007).

Folketrygden er også en stor utgiftspost på statsbudsjettet, hvor den utgjør over en tredjedel av totalutgiftene. Denne rapporten gir et hovedbilde av utviklingen for folketrygdens stønadsordninger, totalt sett og for de største stønadsordningene. Rapporten har særlig fokus på utgiftsutviklingen i perioden 2010 til 2015.

Utgiftene til folketrygden i nominelle kroner har økt fra 309 milliarder kroner i 2010 til 420 milliarder kroner i 2015. Omregnet til 2015-kroner, korrigert for lønns- og prisvekst og større tekniske omlegginger, har utgiftene økt fra 377 milliarder kroner i 2010 til 420 milliarder kroner i 2015. Det er en økning på 43 milliarder 2015-kroner, eller 11,5 prosent. Utgiftene til folketrygden har likevel holdt seg nokså stabile både som andel av statsbudsjettets samlede utgifter og som andel av fastlands-BNP. Folketrygden utgjorde 35,2 prosent av utgiftene på statsbudsjettet i 2015, mot 34,6 prosent i 2010.

Alderspensjonsutgiftene har vokst klart mest de siste årene, med en realvekst utover lønnsutviklingen på over 30 prosent siden 2010. Det er aldringen av befolkningen i kombinasjon med at pensjonsreformen har gitt merutgifter de første årene, som har bidratt til dette. Utgiftene til sykepenger og arbeidsavklaringspenger har gått ned siden 2010, når vi korrigerer for lønnsutviklingen. For uføretrygd ser vi en svak økning. Totalt sett vokser utgiftene til helserelaterte trygdeytelser svakere enn lønnsutviklingen. Det skyldes at det har vært en viss nedgang i andelen av befolkningen mellom 18 og 66 år som mottar en helserelatert trygdeytelse.

Rapporten er skrevet av Arbeids- og velferdsdirektoratet og Helsedirektoratet.

2. OVERSIKT OVER UTVIKLINGEN I DE SENTRALE STØNADENE

Tabell 1 viser realveksten i folketrygdens utgifter i faste 2015-kroner og i prosent (se faktaboks for detaljer om inndeling og metode).

Samlet sett har det vært en realvekst i folketrygdens utgifter hvert år i hele perioden. Til sammen i perioden 2010–2015 tilsvarer realveksten merutgifter på 43 milliarder kroner, eller 11,5 prosent. Dette har i vesentlig grad bidratt til å begrense handlingsrommet

på statsbudsjettet. Veksten er hovedsakelig drevet av økte utgifter til alderspensjon.

På grunn av sterk vekst i økonomien har likevel folketrygdens utgifter vært nokså stabile som andel av statsbudsjettet og som andel av fastlands-BNP det siste tiåret (se figur 1). Folketrygdens utgifter utgjorde 35,2 prosent av statsbudsjettet i 2015, og 16,1 prosent av fastlands-BNP.

Tabell 1. Utviklingen i folketrygdens utgifter etter stønadstype. Beløp omregnet til 2015-kroner og korrigert for større tekniske endringer. Milliarder kroner. Endring fra året før i parentes

Ytelse	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Endring 2010–2015
Sykepenger	41,4 (-8,1 %)	39,8 (-3,7 %)	38,4 (-3,7 %)	38,8 (1,2 %)	39,5 (1,6 %)	39,5 (0,2 %)	-1,8 (-4,4 %)
Arbeidsavklaringspenger	40,3 (7,1 %)	41,3 (2,6 %)	39,6 (-4,2 %)	38,4 (-3,1 %)	36,1 (-6,1 %)	34,7 (-3,9 %)	-5,6 (-14,0 %)
Uføretrygd	74,6 (1,1 %)	75,3 (0,9 %)	76,8 (2,0 %)	76,0 (-1,0 %)	75,8 (-0,3 %)	76,5 (1,0 %)	1,9 (2,6 %)
Dagpenger mv.	15,4 (16,0 %)	13,6 (-11,5 %)	12,1 (-11,5 %)	11,9 (-1,2 %)	12,8 (7,7 %)	14,7 (14,2 %)	-0,7 (-4,8 %)
Alderspensjon	145,0 (3,4 %)	155,4 (7,2 %)	166,0 (6,8 %)	175,0 (5,4 %)	183,7 (5,0 %)	190,6 (3,8 %)	45,5 (31,4 %)
Enslige forsørgere og etterlatte	7,7 (-2,9 %)	7,4 (-4,3 %)	7,0 (-5,7 %)	6,7 (-3,6 %)	6,2 (-7,2 %)	5,9 (-5,1 %)	-1,8 (-23,3 %)
Foreldrepenger	17,8 (3,2 %)	18,1 (2,1 %)	18,2 (0,2 %)	18,3 (0,4 %)	18,8 (3,0 %)	19,3 (2,7 %)	1,5 (8,6 %)
Medisiner og hjelpemidler	16,5 (4,4 %)	16,0 (-3,1 %)	16,4 (2,4 %)	16,3 (-0,4 %)	17,6 (7,5 %)	19,0 (8,4 %)	2,5 (15,2 %)
Andre helseformål	14,6 (4,1 %)	14,8 (1,6 %)	15,2 (2,7 %)	15,4 (1,5 %)	16,0 (3,6 %)	16,5 (3,4 %)	2,0 (13,5 %)
Øvrige stønader	4,0 (-1,0 %)	4,0 (0,3 %)	4,0 (-0,3 %)	3,9 (-1,5 %)	3,8 (-1,5 %)	3,9 (2,3 %)	0,0 (-0,8 %)
Folketrygden i alt, 2015-kroner	377,2 (2,2 %)	385,8 (2,3 %)	393,5 (2,0 %)	400,7 (1,8 %)	410,1 (2,4 %)	420,5 (2,5 %)	43,3 (11,5 %)
Folketrygden i alt, nominelle kroner	309,2 (5,9 %)	329,2 (6,5 %)	348,6 (5,9 %)	368,1 (5,6 %)	389,9 (5,9 %)	420,5 (7,8 %)	111,3 (36,0 %)
Folketrygden som andel av statsbudsjettet ¹	34,6 %	34,6 %	35,0 %	34,6 %	34,6 %	35,2 %	0,6 p.p.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet, Helsedirektoratet, statsregnskapet for 2009–2015 (Meld. St. 3 2009–2010 til og med 2015–2016)

¹ Uten lånetransaksjoner og overføringer til Statens pensjonsfond utland.

INNDELING AV YTELSENE OG OMREGNING TIL 2015-KRONER

Inndelingen av utgiftene i folketrygden er gjort etter følgende kategorier:

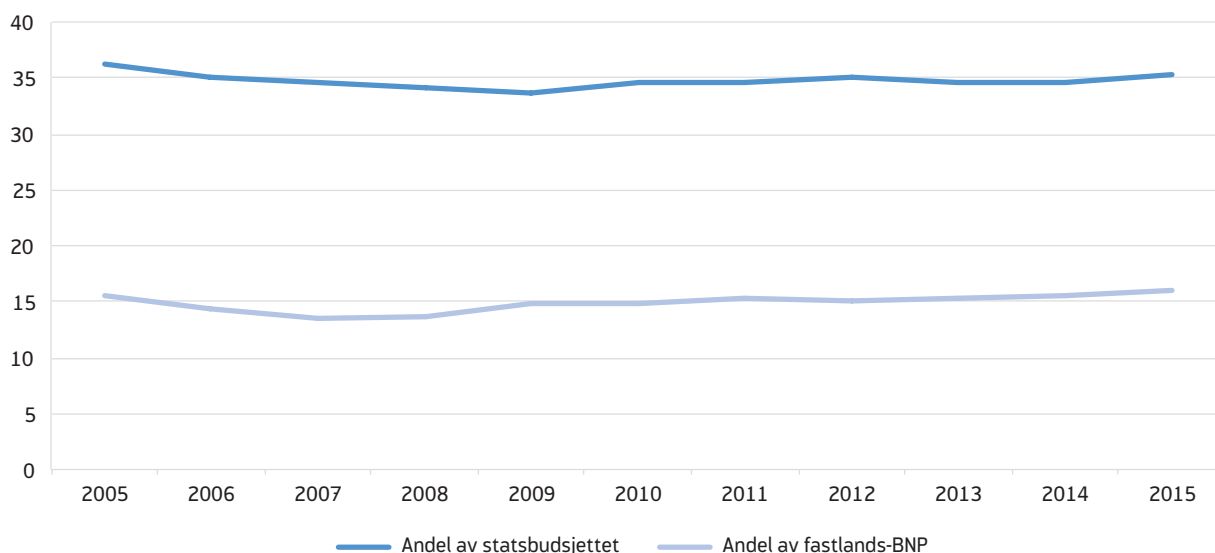
- Sykepenger omfatter sykepenger til arbeidstakere og selvstendig næringsdrivende og omsorgs- og pleiepenger.
- Arbeidsavklaringspenger omfatter arbeidsavklaringspenger, tilleggssstønader til arbeidsavklaringspenger og de tidligere ordningene rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad (som gjaldt fram til innføringen av arbeidsavklaringspenger fra 1. mars 2010).
- Uføretrygd omfatter uføretrygd og de tidligere ordningene uførepensjon og foreløpig uførepensjon (før 1.1.2015).
- Dagpenger mv. omfatter dagpenger, stønad under arbeidsledighet til fiskere og fangstmenn og statsgaranti for lønnskrav ved konkurs.
- Enslige forsørgere og etterlatte omfatter overgangsstønad og tilleggssstønader til enslige forsørgere, forskuttering av underholdsbidrag, etterlattepensjoner og tilleggssstønader til etterlattepensjon.
- Medisiner og hjelpemidler omfatter sykepleieartikler, blåreseptmedisiner, refusjon av egenbetaling til blåreseptmedisiner, hjelpemidler og alle øvrige hjelpemiddelrelaterte utgifter i folketrygden.

- Andre helseformål omfatter helsetjenester under folketrygden for øvrig (blant annet refusjon til allmennleger, spesialister og tannleger).
- Øvrige stønader omfatter grunnstønad, hjelpestønad, ménerstatning ved yrkesskade og gravferdsstønad.

Utgiftene til arbeidsavklaringspenger, uføretrygd, alderspensjon, enslige forsørgere, foreldrepenger og etterlatte er deflatert med veksten i folketrygdens grunnbeløp (G). Engangsstønad er deflatert med satsene for engangsstønad. Sykepenger er deflatert med gjennomsnittlig årslønnsvekst. For medisiner er det lagt til grunn at den observerte prisstigningen motsvares av en kvalitetsforbedring, slik at de nominelle tallene gir et dekkende uttrykk for realveksten. Andre helseformål er justert med dels konsumprisindeksen og dels lønnsvekst. Hjelpemidler og øvrige stønader er justert med konsumprisindeksen.

Det er korrigert for større tekniske endringer i perioden som ikke gir uttrykk for reelle utgiftsendringer. Fra 2015 ble for eksempel skattereglene for uføretrygdde skjerpet, og der de som allerede mottok uføretrygd fikk kompensasjon for skatteomleggingen. Her har vi derfor korrigert utgiftene til uførepensjon i 2014 og tidligere år slik at de er sammenlignbare med bruttoutgiftene til ny uføretrygd i 2015.

Figur 1. Folketrygdens utgifter som andel av statsbudsjettet (uten lånetransaksjoner og overføringer til Statens pensjonsfond utland) og som andel av bruttonasjonalprodukt for fastlands-Norge². Prosent

Kilde: Finansdepartementet, Statistisk sentralbyrå

² BNP for Fastlands-Norge inkluderer all innenlandsk produksjonsaktivitet utenom næringene utvinning av råolje og naturgass, rørtransport og utenriks sjøfart. Innholdet i

begrepet ble endret fra og med 2014. Før dette ble også tjenester tilknyttet utvinning av olje og gass holdt utenfor Fastlands-Norge (kilde: Statistisk sentralbyrå).

Tabell 2. Antall mottakere av sentrale ytelser. Gjennomsnittstall for året (anslag for 2016 og 2017). Tall i 1 000

Ytelse	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Prosentvis endring fra 2011 til 2017	Prosentvis andel av befolkningen, 2017
<i>Varig inntektssikring</i>									
Alderspensjon	698	743	781	820	854	882	908	30,1	17,3
Uføretrygd	303	310	307	309	312	317	320	5,5	6,1
Etterlattepensjoner ³	35	33	32	310	30	29	28	-20,0	0,5
I alt	1 036	1 086	1 121	1 160	1 196	1 228	1 255	21,2	23,9
<i>Midlertidig inntektssikring</i>									
Sykepenger til arbeidstakere	120	118	120	124	127	127	128	6,8	2,4
Arbeidsavklaringspenger	175	169	166	157	151	147	144	-17,5	2,7
Overgangsstønad til enslige forsørgere	22	22	21	20	18	17	17	-24,6	0,3
Dagpenger til arbeidsledige	60	53	54	59	67	81	84	40,9	1,6
Foreldrepenger ved fødsel ⁴	50	50	50	49	49	49	49	-1,7	0,9
I alt	427	412	411	409	412	421	422	-1,0	8,0
<i>Kompensasjon for merutgifter</i>									
Grunnstønad	128	126	124	122	121	120	119	-6,8	2,3
Hjelpestønad	84	82	80	77	75	74	73	-13,2	1,4
I alt	212	208	204	200	196	193	192	-9,4	3,7

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Tabell 2 viser faktisk og forventet utvikling i antall mottakere av sentrale ytelser i perioden 2011–2017. Merk at det er mulig å motta flere ytelser samtidig, og at personer derfor kan være talt flere ganger i sumtallene.

Befolkningen forventes totalt sett å øke med 7 prosent fra 2011 til 2017. Av ytelsene i tabellen er det

bare for alderspensjon og dagpenger at antall mottakere har vokst sterkere enn totalbefolkningen i denne perioden. For dagpenger skyldes dette at det ventes vesentlig høyere arbeidsledighet i 2017 enn i 2010. For alderspensjon skyldes det at pensjonsreformen fra 2011 gjorde det mulig å ta ut alderspensjon i aldersgruppen 62–66 år, og at befolkningen over 62 år har vist særlig sterk vekst i denne perioden.

Antall mottakere av overgangsstønad og etterlattepensjon ventes å gå ned henholdsvis 25 og 20 prosent fra 2011 til 2017. For overgangsstønad skyldes nedgangen blant annet flere innstramminger i regelverket. For etterlattepensjon skyldes nedgangen redusert

³ Inkluderer pensjon til gjenlevende ektefeller, barnepensjon og pensjon til tidligere familiepleiere.

⁴ Familier som mottar foreldrepenger. Antallet er lik gjennomsnitt av to år for mødre som starter med foreldrepenger (satt lik antall barn født minus mottakere av engangsstønad).

dødelighet, og at stadig flere enker og enkemenn er i arbeid. For arbeidsavklaringspenger ventes 18 prosent nedgang fra 2011 til 2017. Den viktigste årsaken er at særlig mange har gått over fra arbeidsavklaringspenger til uføretrygd i de siste årene.

A-ORDNINGEN OG KONSEKVENSER FOR STATISTIKK OM ARBEIDSFORHOLD

A-ordningen ble innført 1. januar 2015 og medførte blant annet endringer i hvilke arbeidsforhold som den enkelte virksomhet skal registrere og i rutine for hvordan innrapporteringen skal skje. Dette har medført et brudd i statistikken der tall som berører arbeidsforhold for 2015 ikke vil være sammenlignbare med tidligere år. Endringene har medført at det blir registrert flere arbeidsforhold i 2015 enn i 2014. Blant annet skyldes dette at arbeidsgivere fra 2015 også skal registrere arbeidstakere som har ulønnet permisjon.

Dette berører tall flere steder i dette dokumentet, blant annet overgang fra trygdeytelser til arbeid, og tall for andelen som kombinerer trygdeytelser med arbeid. Man må her være svært varsom med å tolke endringer fra 2014 til 2015.

3. HELSERELATERTE YTELSE

Samlet oversikt over utviklingen for helserelaterte ytelser

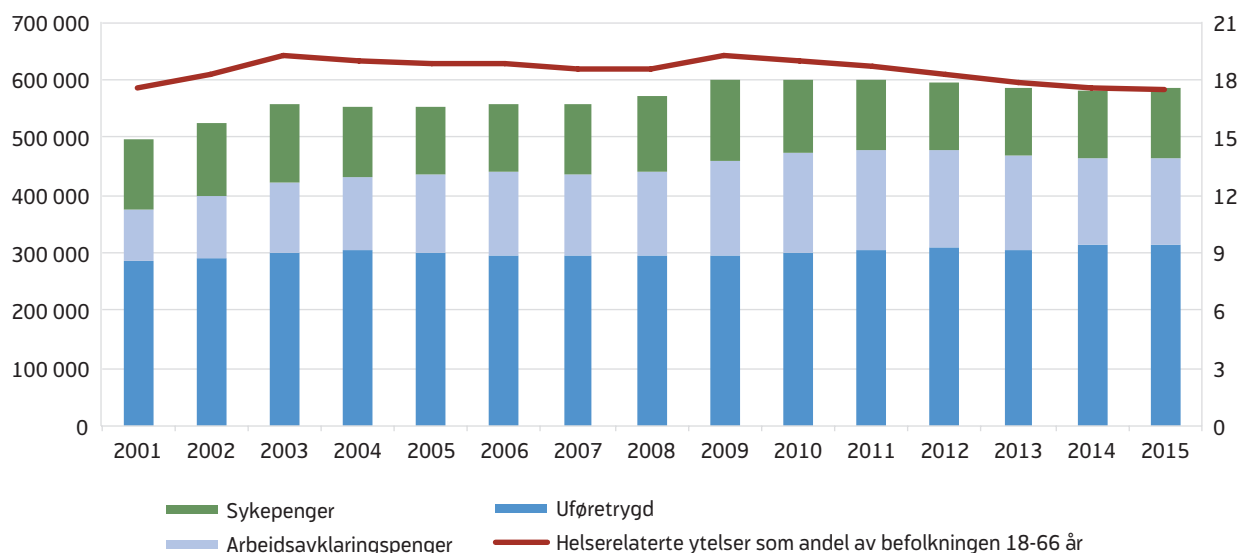
Helserelaterte ytelser er en samlebetegnelse for sykepenger, arbeidsavklaringspenger og uføretrygd. Figur 2 viser utviklingen for helserelaterte ytelser de siste årene. Samme person kan være registrert med flere av ytelsene samtidig (for eksempel kombinere uføretrygd og sykepenger). Tallene i figur 2 er ikke justert for slike dobbelttelling, og disse utgjør i overkant av 2 prosent av summen av det samlede antallet mottakere.

Fra 2001 til 2011 har antall mottakere av helserelaterte ytelser jevnt over økt, med spesielt sterk vekst i periodene 2001–2003 og 2007–2009. I 2004 var det

likevel en nedgang som følge av regelendringer som ga færre mottakere av sykepenger. Fra 2011 til 2014 har det vært en nedgang på om lag 18 700 mottakere av helserelaterte trygdeytelser, mens antallet har økt med om lag 3 000 det siste året. Antall mottakere av sykepenger og uføretrygd har økt med om lag 2 900 personer hver det siste året, mens antall mottakere av arbeidsavklaringspenger har blitt redusert med om lag 2 800.

Antall mottakere av helserelaterte ytelser som andel av befolkningen mellom 18 og 66 år økte klart fra 2001 til 2003. Andelen gikk ned fra 19,3 prosent i 2003 til 18,5 prosent i 2007 og så opp igjen til 19,2 prosent i 2009. Fra 2009 til 2015 har andelen gått ned

Figur 2. Mottakere av helserelaterte ytelser per 31. desember⁵. Antall (venstre akse) og som prosent av befolkningen mellom 18 og 66 år (høyre akse)

Kilde: NAV

⁵ Attføringspenger, rehabiliteringspenger og tidsbegrenset uførestønad er i figuren slått sammen til arbeidsavklaringspenger. Tallene før og etter mars 2010 er derfor ikke helt sammenliknbare. Uføretallene er fra 2009 til 2014 inkl. personer med foreløpig uførestønad. Denne ordningen ble avvirket fra 1. januar 2012. For sykepenger benyttes hvert år tall per 30. juni.

og er på 17,5 prosent ved utgangen av 2015. Dette er 0,1 prosentenheter lavere enn i 2014. I alt 9,4 prosent av befolkningen i alderen 18–66 år mottok uføretrygd, mens henholdsvis 4,4 prosent og 3,7 prosent mottok arbeidsavklaringspenger og sykepenger.

Mange som mottar helserelaterte ytelser, har tilknytning til arbeidslivet. Mange arbeider ved siden av gradert ytelse, og andre mottar flere graderte ytelser samtidig. Arbeids- og velferdsdirektoratet lager estimater for utviklingen i antall tapte årsverk knyttet til mottak av helserelaterte ytelser. Antall tapte årsverk gir uttrykk for hvor mange ekstra årsverk det ville utgjort dersom alle som mottok sykepenger på grunn av legemeldt fravær, arbeidsavklaringspenger eller uføretrygd, i stedet hadde arbeidet. Det tas hensyn til

hvor stor andel av en full ytelse hver person mottar, og hvor stor andel av året personen mottar denne ytelsen.

Samlet gikk 520 700 årsverk tapt i 2014 som følge av mottak av helserelaterte ytelser, når en baserer seg på tall fra 3. kvartal. Antall tapte årsverk var om lag uendret fra 2012 til 2013 og ble redusert med 6 900 årsverk, eller 1,3 prosent, fra 2013 til 2014 når en baserer anslaget på tall for 3. kvartal. Regnet i prosent av befolkningen 18–66 år har det samlede tallet på tapte årsverk som følge av mottak av helserelaterte ytelser, blitt redusert fra 16,9 prosent i 2010 til 15,8 prosent i 2014. Det foreligger ennå ikke tall for antall tapte årsverk i 2015⁶, men figur 2 tyder på at vi her vil se en stabil utvikling fra 2014 til 2015.

Tabell 3. Antall personer som har brukt opp sykepengerrettighetene sine, eller som har avgang fra arbeidsavklaringspenger eller uføretrygd, og deres overgangsrater (prosent) i 1. halvår 2013–2015. Status 3 måneder etter avgang

TIL: FRA:	Antall personer	Arbeids- avklaringspenger	Uføretrygd	I arbeid, uten livsoppholds- ytelse fra NAV	Dagpenger	Alderspensjon	Annet ⁷	I alt
<i>Sykepenger</i>								
2013	21 900	56,6	9,2	17,5	2,7	1,7	12,4	100
2014	21 800	58,9	7,1	18,0	3,3	2,1	10,7	100
2015	22 200	60,0	5,5	18,4	3,6	1,8	10,7	100
<i>Arbeidsavklaringspenger</i>								
2013	26 100	9,3	40,4	20,6	0,6	2,6	26,5	100
2014	33 600	6,0	46,0	17,9	0,4	2,7	27,0	100
2015	28 000	7,0	45,9	18,8	0,4	3,1	24,8	100
<i>Uføretrygd</i>								
2013	14 500	0,2	0,0	1,2	0,0	83,0	15,6	100
2014	13 700	0,3	0,0	1,1	0,0	83,2	15,4	100
2015	13 800	0,1	0,5	2,8	0,0	78,2	18,4	100

Kilde: NAV

⁶ Dette skyldes at det foreløpig ikke foreligger sammenlignbar sykefraværstatistikk for 2015, som følge av nytt datagrunnlag for arbeidsforhold (som inngår i nevneren i sykefraværspersenten).

⁷ Gruppen "annet" omfatter personer som tre måneder etter avgang verken er registrert på arbeidsavklaringspenger, uføe-

trygd, i arbeid uten livsoppholdsytelse fra NAV, på dagpenger eller med alderspensjon. Gruppen "annet" kan blant annet omfatte personer under utdanning, ordinære arbeidssøkere, mottakere av sosialhjelp, personer som er privat forsørget eller personer som har dødd (som utgjør de fleste i denne kategorien blant de uføretrygdede).

Overganger mellom ulike helserelaterte ytelser

Utviklingen i utgiftene til sykepenger, arbeidsavklaringspenger og uføretrygd henger sammen. Hvert år har et betydelig antall personer på sykepenger overgang til arbeidsavklaringspenger eller uføretrygd, og mange mottakere av arbeidsavklaringspenger har overgang til uføretrygd. Tabell 3 gir en oversikt over disse overgangene.

«I arbeid, uten livsoppholdsytelse fra NAV» innebærer at personen er registrert med et aktivt arbeidstakerforhold samtidig som vedkommende ikke mottar noen livsoppholdsytelse fra NAV. «Alderspensjon» innebærer at personen er registrert kun med mottak av alderspensjon eller mottak av alderspensjon kombinert med arbeid eller annet.

Totalt sett var det litt flere sykmeldte som brukte opp sykepengerrettighetene sine i 2015 enn året før (se tabell 6). Tall for 1. halvår 2015 viste også en økning sammenliknet med 1. halvår 2013 og 2014 (se tabell 3). Økningen er svak og på nivå med sysselsettingsveksten i perioden. Samlet sett mottok 66 prosent av de som hadde brukt opp sine sykepengerrettigheter i løpet av 1. halvår 2015, andre helserelaterte ytelser 3 måneder etter avsluttet mottak av sykepenger. Det er så å si samme andel som i samme periode i 2013 og 2014. Øvrige 34 prosent mottok ikke helserelaterte ytelser, men nær 4 prosent har hatt overgang til dagpenger og om lag 2 prosent til alderspensjon. Om lag 18 prosent er helt eller delvis tilbake i arbeid, uten livsoppholdsytelse fra NAV, mens 11 prosent er avhengig av privat forsørgelse, sosialhjelp eller annet.

Av de som avsluttet en periode med arbeidsavklaringspenger i løpet av 1. halvår 2015, var det om lag 46 prosent som mottok uføretrygd 3 måneder senere, mens om lag 19 prosent var i arbeid, uten livsoppholdsytelse fra NAV. Om lag 4 prosent mottok dagpenger eller alderspensjon, 7 prosent mottok arbeidsavklaringspenger igjen, mens de resterende om lag 25 prosent kan være under utdanning, være ordinær arbeidssøker, motta sosialhjelp, være privat forsørget eller annet.

Sammenliknet med 1. halvår 2014 har andelen som hadde henholdsvis overgang til arbeidsavklaringspenger igjen og overgang til arbeid uten livsoppholdsytelse fra NAV, økt noe. Andelen som hadde overgang til annet-gruppa, har blitt redusert sammenliknet med 1. halvår 2014.

De fleste som slutter å motta uføretrygd, gjør dette på grunn av overgang til alderspensjon (om lag 78 prosent) eller dødsfall (om lag 13 prosent). Nedgangen i andelen med overgang til alderspensjon fra 2014 til 2015 har sammenheng med reduserte alderskohorter mellom 63 og 66 år, samtidig som andelen med uføretrygd i disse aldersgruppene er lavere enn tidligere år. I underkant av 3 prosent hadde overgang til arbeid i 2015, noe høyere enn i 2014. Overgang til uføretrygd og «annet» er høyere enn i tidligere år. Dette har sammenheng med endringer i administrative rutiner fra 2015 hvor noen flere enn tidligere går inn og ut av ordningen.

At en litt høyere andel har hatt overgang til arbeid i 2015 enn i 2014 har trolig sammenheng med endringer i datagrunnlaget fra 2015 (se faktaboks i kapittel 2).

Sykepenger

Folketrygden dekker i hovedsak sykepenger fra og med den 17. fraværsdagen av et fraværstilfelle⁸, mens arbeidsgiver betaler sykepenger for de første 16 dagene. Det er kun folketrygdens utgifter til sykepenger til arbeidstakere som omtales her.

Fra 2014 til 2015 økte folketrygdens utgifter til sykepenger for arbeidstakere med 1 231 millioner kroner, en vekst på 3,6 prosent nominelt sett. Målt i 2015-kroner var økningen på 0,8 prosent.

Utgiftsveksten fra 2014 til 2015 er i hovedsak et resultat av de sykmeldtes økte inntektsgrunnlag. Gjennomsnittlig vekst i inntektsgrunnlaget var på 3,3 prosent i 2015, som var 0,1 prosentenheter høyere enn året før.

⁸ Unntak gjelder sykefravær blant gravide og sykefravær blant personer med kroniske lidelser og/eller risiko for særlig stort fravær, hvor arbeidsgiver kan tilstås refusjon av utgifter til sykefravær innenfor arbeidsgiverperioden.

Tabell 4. Folketrygdens utgifter til sykepenger til arbeidstakere

År	Millioner løpende kroner	Endring i prosent	Millioner 2015-kroner ⁹	Endring i prosent
2013	32 423	5,7	34 420	1,4
2013	32 423	5,7	34 420	1,4
2014	34 076	5,1	35 022	1,7
2015	35 308	3,6	35 308	0,8

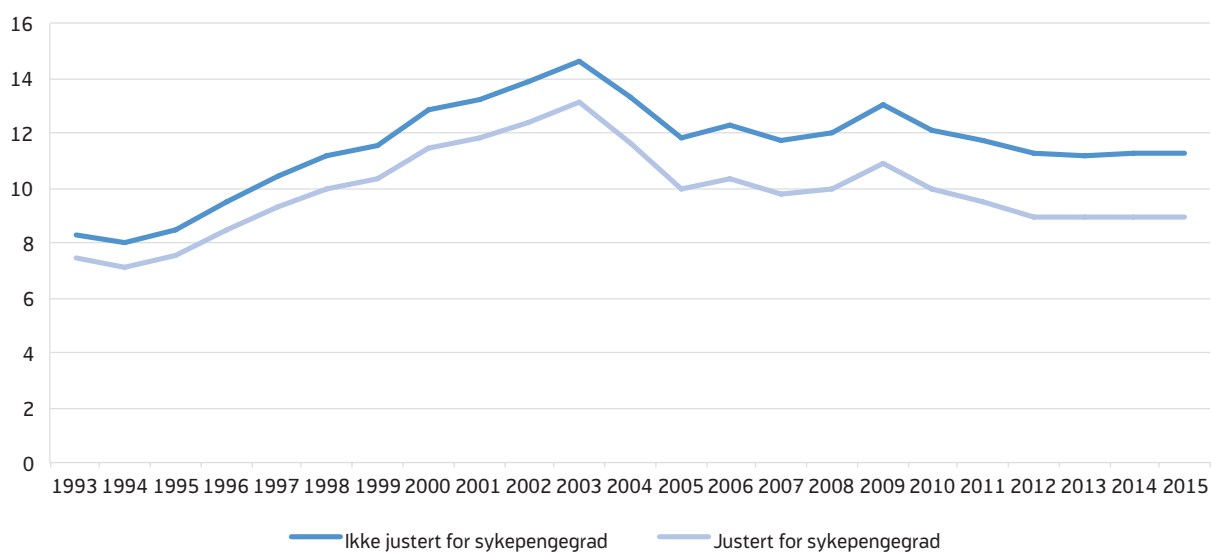
Kilde: NAV

Tabell 5. Sentrale tall for sykepenger til arbeidstakere

Periode:	2013	2014	2015	Endring i prosent 2013-2014	Endring i prosent 2014-2015
Antall sykepengetilfeller per 1000 sysselsatte lønnstakere	223	224	225	0,1	0,6
Antall sysselsatte lønnstakere, i 1000	2 556	2 586	2 604	1,2	0,7
Gjennomsnittlig varighet per sykepengetilfelle, dager	48,2	48,4	48,1	0,5	-0,8
Gjennomsnittlig sykepengegrad, prosent	79,5	79,4	79,3	-0,1	-0,1
Gjennomsnittlig årlig inntektsgrunnlag, 1000 kroner	367	379	391	3,2	3,3

Kilde: NAV

Figur 3. Sykepengedager betalt av folketrygden per sysselsatt lønnstaker

Kilde: NAV

⁹ Omregnet med årslønnsvekst.

Tabell 6. Arbeidstakere som har brukt opp sykepenge rettighetene

År	Antall	Prosentvis endring fra året før
2013	40 400	1,0
2014	40 000	-1,0
2015	40 200	0,6

Kilde: NAV

Forutsatt en sysselsettingsvekst på 0,6 prosent, økte antallet sykepengetilfeller per 1 000 sysselsatte lønns- takere med 0,6 prosent. Gjennomsnittlig varighet per sykepengetilfelle ble imidlertid redusert med 0,7 prosent fra 2014 til 2015. Det var også en liten nedgang i gjennomsnittlig sykepengegrad.

Antall sykepengedager betalt av folketrygden pr. syssel- satt lønnsaker, justert for gjennomsnittlig fraværsgang, økte minimalt fra 8,9 arbeidsdager i 2012 og 2013, til 9,0 dager i 2014. Også i 2015 var antallet arbeidsdager 9,0 per sysselsatt lønnsaker. I den siste fireårsperioden har vi sett de laveste nivåene siden 1996.

Antall arbeidstakere som har vært syke ett år og dermed brukt opp sykepenge rettighetene sine, økte med 0,6 prosent i 2015 sammenliknet med året før. Opp- gangen har sammenheng med veksten i antall syke- pengemottakere og sammensetningen av fraværstil- fellene. Utviklingen i antall sykepengetilfeller har dessuten variert en del fra 2. kvartal 2013 og ut 2015. Den samme tendensen ser vi for fraværslengden blant de som har mottatt sykepenger de siste årene. Blant de

som startet en sykepengeperiode høsten 2012 og høsten 2013 er det dermed litt flere som har brukt opp rettighetene sine enn blant de som startet høsten 2014.

Endring i antall personer med oppbrukte sykepenge- rettigheter påvirker tilgangen til andre helserelaterte ytelser. Den lille økningen i 2015 gjør det derfor sannsynlig at vi får en litt høyere tilstrømming både til arbeidsavklarings- penger og uføretrygd fra sykepengeordningen i 2016.

Arbeidsavklaringspenger

I løpet av 2015 ble det i alt utbetalt 34 313 millioner kroner i arbeidsavklaringspenger. Dette var en ned- gang på 509 millioner kroner eller 1,5 prosent nomi- nelt sammenliknet med 2014. Målt i 2015-kroner var det en nedgang på 3,9 prosent

Gjennomsnittlig antall mottakere av arbeidsavkla- ringspenger ble redusert med om lag 6 400 fra 2014 til 2015, dvs. en prosentvis nedgang på 4,1 prosent. Gjen- nomsnittlig utbetaling pr. mottaker økte nominelt med 2,7 prosent fra 2014 til 2015¹⁰.

Tabell 7. Folketrygdens utgifter til arbeidsavklaringspenger

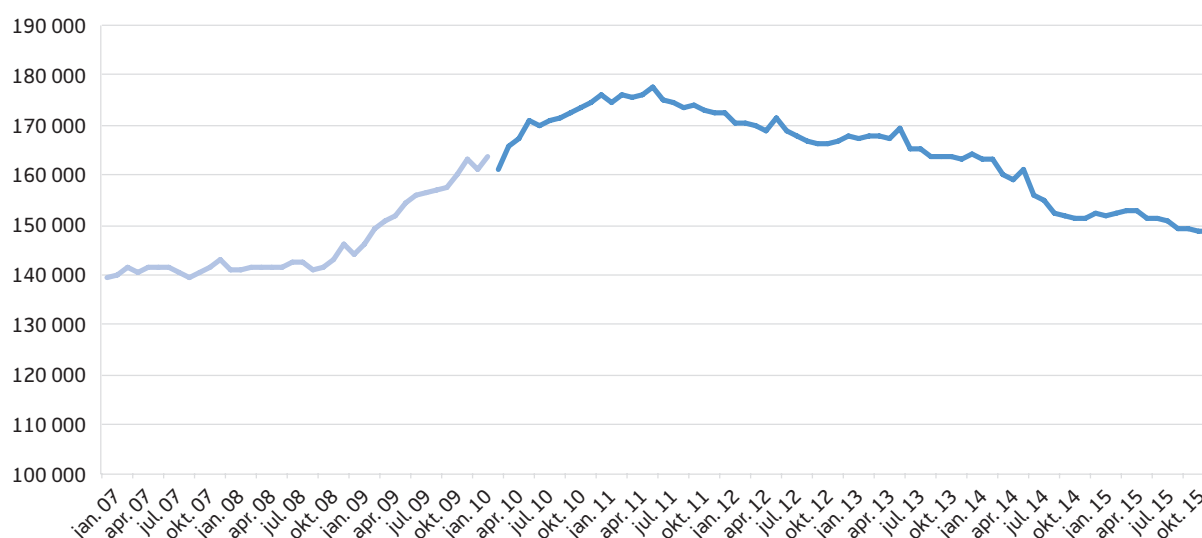
År	Millioner løpende kroner	Endring i prosent fra året før	Millioner 2015-kroner (omregnet med gjennomsnittlig G)	Endring i prosent fra året før
2013	35 730	0,7	37 978	-2,9
2014	34 822	-2,5	35 689	-6,0
2015	34 313	-1,5	34 313	-3,9

Kilde: NAV

¹⁰ Gjennomsnittlig utbetaling per mottaker er definert som utbe- talingene av arbeidsavklaringspenger i løpet av året delt på gjennomsnittlig antall mottakere av arbeidsavklaringspenger i

det aktuelle året. Etterbetalinger knyttet til de tidligere ytelsene rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset ufø- restønad er inkludert.

Figur 4. Mottakere av arbeidsavklaringspenger¹¹

Kilde: NAV

Antall mottakere av arbeidsavklaringspenger økte den første tiden etter innføringen i mars 2010, men har deretter gått ned siden midtveis i 2011. Antall mottakere har gått ned fra om lag 176 000 i mai 2011 til om lag 148 500 i desember 2015. Reduksjonen var særlig sterk i 2014 med en nedgang i løpet av året på 11 900. Nedgangen var ventet fordi en del av personene som

kom over på arbeidsavklaringspenger fra de tidligere ordningene rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad, nådde den generelle maksimale varigheten på arbeidsavklaringspenger ved utgangen av februar 2014. Mange av disse gikk over til uføretrygd. Reduksjonen i antall mottakere har vært mindre i løpet av 2015, med en nedgang på om

Tabell 8. Mottakere av arbeidsavklaringspenger under 30 år

Tidspunkt	Under 30 år	Alle	Under 30 år i prosent av alle med AAP	Under 30 år i prosent av befolkningen 18-29 år
Mars 2010	25 000	161 200	15,5	3,4 ¹²
Desember 2010	27 900	174 300	16,0	3,7
Desember 2011	28 600	172 600	16,6	3,7
Desember 2012	28 100	166 900	16,8	3,5
Desember 2013	27 400	163 200	16,8	3,4
Desember 2014	27 300	151 300	18,1	3,3
Desember 2015	28 400	148 500	19,1	3,4

Kilde: NAV

¹¹ Arbeidsavklaringspenger ble innført 1. mars 2010, og før dette gjelder tallene summen av antall personer med de tidligere ordningene rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad. Tallene blir da ikke helt sammenliknbare, og dette gir et brudd i statistikken i mars 2010.

¹² I prosent av befolkningen 18-29 år per 1.1.2010.

lag 2 800 mottakere fra desember 2014 til desember 2015. Dette må først og fremst ses i sammenheng med at færre personer har gått ut av ordningen, både til uføretrygd og til andre tilstander.

Siden arbeidsavklaringspenger ble innført, har andelen av mottakerne som er under 30 år, økt fra 15,5 prosent i mars 2010 til 19,1 prosent i desember 2015. Andelen økte mest fra desember 2013 til desember 2015. Denne økningen må ses i sammenheng med økning i antall nye mottakere under 30 år, samt det at den betydelige økningen i overgangen fra arbeidsavklaringspenger til uføretrygd i 2014 i større grad har gjort seg gjeldende for de noe eldre mottakerne. Utviklingen er annerledes når vi ser antall mottakere av arbeidsavklaringspenger under 30 år i forhold til befolkningen 18–29 år. Denne andelen var 3,4 prosent både i mars 2010 og i desember 2015. Andelen økte fra mars 2010 til desember 2010, var konstant til desember 2011 og ble så redusert fram til desember 2014, hvor den var 3,3 prosent

Det har bare vært marginale endringer i sammensetningen av menn og kvinner blant mottakerne av arbeidsavklaringspenger. I desember 2015 var 59,0 prosent av mottakerne av arbeidsavklaringspenger kvinner og 41,0 prosent menn.

Uføretrygd

I 2015 ble det i alt utbetalt 76,4 milliarder kroner i uføretrygd. Dette er en økning på 20,1 prosent nominelt eller 12,8 milliarder kroner fra 2014. Korrigert for utviklingen i grunnbeløpet utgjør dette en vekst på

17,2 prosent. Årsaken til den sterke veksten er uførefor reformen som trådte i kraft 1. januar 2015. Beregningen av uføretrygd ble lagt om og uføretrygd skattes nå som ordinær lønnsinntekt. For nye mottakere blir ytelsen beregnet etter helt nye beregningsregler, mens alle som allerede hadde uførepensjon fikk økt ytelsesnivå som kompensasjon for endringer i skattenivået. Disse endringene har en effekt på i størrelsesorden 16 prosent i 2015, slik at den reelle veksten fra 2014 til 2015 ligger i størrelsesorden 1,2 prosent. Veksten skyldes hovedsakelig at gjennomsnittlig antall med uføretrygd økte med 0,9 prosent fra 2014 til 2015. Per desember 2015 var det 314 700 personer som mottok uføretrygd, 2 900 flere enn på samme tidspunkt i 2014.

Figur 5 viser utviklingen i antall med uføretrygd. Utviklingen må sees i sammenheng med utviklingen i tidsbegrenset uførestønad fra 2004 til 2009. Ordningen ble avviklet fra 1. mars 2010 samtidig som arbeidsavklaringspenger ble innført. I årene etter innføringen av tidsbegrenset uførestønad falt antallet mottakere av uføretrygd, samtidig som antall mottakere av tidsbegrenset uførestønad økte.

Det har vært en betydelig overgang av tidligere mottakere av tidsbegrenset uførestønad fra arbeidsavklaringspenger til uføretrygd i perioden 2010 til 2012. Det har bidratt til en sterk vekst i antall uføretrygdede fram til desember 2012. I 2013 falt antall mottakere, noe som har sammenheng med høy avgang fra ordningen, kombinert med en noe lavere tilgang enn tidligere år. I 2014 ser vi igjen en betydelig økning i antall mottakere. Dette har sammenheng

Tabell 9. Folketrygdens utgifter til uføretrygd

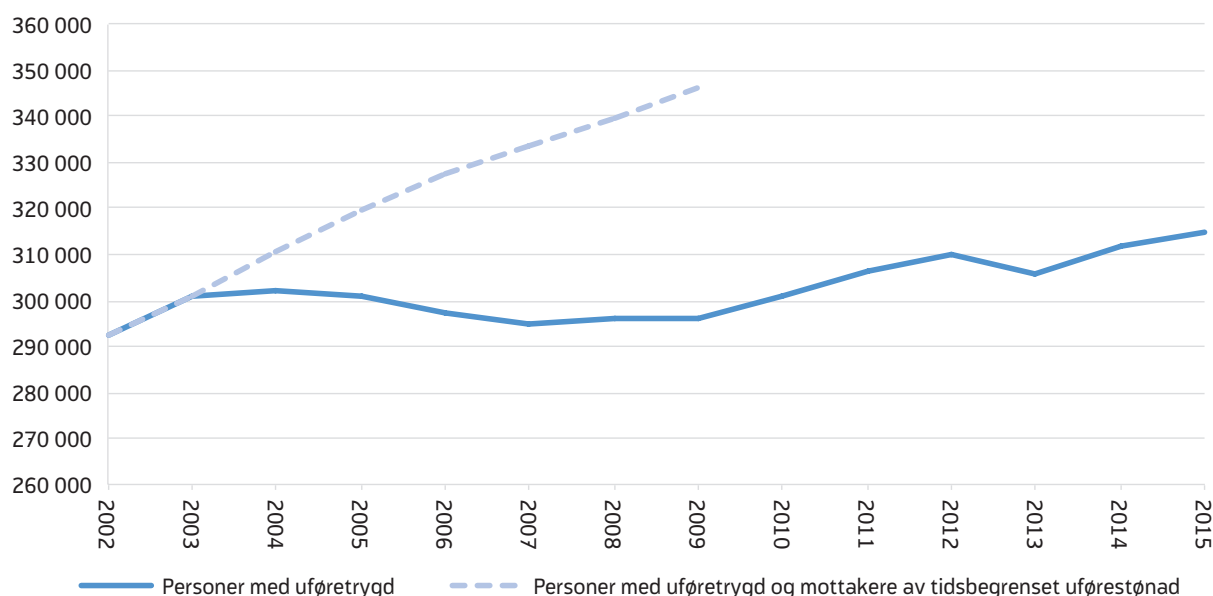
År	Millioner løpende kroner	Endring i prosent fra året før	Millioner 2015-kroner ¹³	Endring i prosent fra året før
2013	61 595	2,7	75 946	-1,0
2014	63 667	3,4	75 692	-0,3
2015	76 484	20,1	76 484	1,2

Kilde: NAV

¹³ Omregnet med gjennomsnittlig grunnbeløp og korrigert for at mottakerne fikk økt ytelsesnivå som kompensasjon for skatteomleggingen som kom med uførefor reformen.

Figur 5. Antall uføretrygdede ved utgangen av året, med og uten tidsbegrenset uførestønad

Kilde: NAV

med at hovedregelen om maksimal varighet på arbeidsavklaringspenger er 4 år. Mange av de som hadde gått på arbeidsavklaringspenger siden ordningen ble innført i 2010, gikk derfor over på uføretrygd i 2014.

Alderssammensetningen i befolkningen har stor betydning for utviklingen i antall uføretrygdede. Antallet som går over til alderspensjon (67-åringene) spiller en stor rolle for avgangen fra ordningen, mens størrelsen på årskullene med høy uføresannsynlighet (uføresannsynligheten øker med alderen) betyr mye for tilgangen til uføretrygd.

Det har vært store årskull som har fylt 67 år de siste par årene, og dette har gitt høy avgang fra uføretrygd. Det forventes en økning i antall uføretrygd fra 2015 til 2017. Det legges til grunn en høyere vekst i gjennomsnittlig antall mottakere i 2016 enn hva en demografisk vekst skulle tilsi og en lavere vekst enn en ren demografisk framskrivning av gjennomsnittlig antall mottakere i 2017. Årsaken er at antall mottakere av uføretrygd økte sterkt på slutten av 2015. Dette innebærer et høyt overheng av antall mottakere inn i 2016. I perioden 2018–2020 ventes det som følge av demografiske endringer en vekst i gjen-

nomsnittlig antallet uføretrygdede på mellom 0,9 prosent og 1,1 prosent det enkelte år.

Som andel av befolkningen 18–67 år utgjorde uføretrygdede 9,4 prosent i desember 2015. Dette er uendret i forhold til samme tidspunkt i 2014. I 2013 var andelen på 9,3 prosent, mens den i hele perioden 2010–2012 var på 9,5 prosent.

Uføretrygdede 55–67 år som andel av befolkningen i samme aldersgruppe falt i perioden desember 2010 til desember 2015. Nedgangen er vesentlig innenfor hele aldersintervallet, men størst for gruppen over 60 år. Dette har sammenheng med en lav tilgang av nye uføretrygdede i denne aldersgruppen. Pensjonsreformen, med muligheten til å kombinere alderspensjon og arbeid fra 62 år, kan ha bidratt til noe av nedgangen, ved at en del tar ut alderspensjon i stedet for uføretrygd. De årskullene som har passert 67 år og gått over på alderspensjon, har samtidig hatt høyere uførerater enn de som nå nærmer seg 67. Dette trekker også tallene nedover.

Blant mottakere av uføretrygd i desember 2015 var 58,0 prosent kvinner og 42,0 prosent menn. Andelen har vært svært stabile de siste årene. Andelen motta-

Tabell 10. Mottakere av uføretrygd under 30 år. Tall per desember

År	Antall mottakere under 30 år	Antall mottakere i alt	Antall mottakere under 30 år i prosent av alle mottakere av uføretrygd	Uføretrygdde under 30 år som andel av befolkningen 18–29 år
2012	10 000	309 900	3,2	1,2
2013	10 400	305 900	3,4	1,3
2014	11 800	311 900	3,8	1,4
2015	13 000	314 700	4,1	1,5

Kilde: NAV

kere med gradert ytelse i desember 2015 var 18,8 prosent, mens 81,2 prosent mottok en full uføretrygd. Kvinner mottar i noe større grad enn menn gradert uføretrygd. Andelen med gradert uføretrygd har også vært nokså stabil siden 2009.

Uførereformen har fra 2015 gjort det enklere å kombinere uføretrygd og arbeid. Utbetalingsgrad er et nytt begrep som ble innført med reformen og som reflekterer i hvilken grad uføretrygden har blitt redusert som følge av arbeidsinntekt. Dersom flere velger å øke sin arbeidsinnsats ved siden av uføretrygden, vil det kunne slå ut i en redusert utbetalingsgrad. Tall for 2015 viser at gjennomsnittlig utbetalingsgrad ble redusert fra 92,6 prosent i januar 2015 til 92,4 prosent i desember 2015. Dette tilsvarer et fall på 0,2 prosentpoeng i løpet av 2015.

Det har i perioden 2012–2015 vært en økning i antall uføretrygdde under 30 år, både som andel av befolkningen i samme aldersgruppe og som andel av alle uføretrygdde. Fra 2014 til 2015 var veksten spesielt høy og antallet økte med 10,5 prosent. I desember 2015 utgjorde uføre i alderen 18 til 29 år 1,5 prosent av befolkningen i samme aldersgruppe og 4,1 prosent av alle uføre. Det har over mange år vært økning både i antall unge som kommer direkte til uføretrygd (ofte ved 18–19 års alder) og antall som går veien via arbeidsavklaringspenger. Blant den første gruppen har de fleste psykisk utviklingshemming, mens flertallet som blir uføre i alderen 20–29 år har andre typer psykiske lidelser (Brage og Thune 2015).

4. DAGPENGER

Det ble i 2015 utbetalt 13 764 millioner kroner i dagpenger. I løpende priser var det en økning i utgiftene til dagpenger på tilnærmet 2 200 millioner kroner eller 18,7 prosent fra nivået i 2014.

Utgiftene til dagpenger blir bestemt av utviklingen i ledighetsnivået, andelen av de ledige med rett til dagpenger og gjennomsnittlig utbetaling per dagpengemottaker. Endringer i regelverket vil også påvirke utgiftsnivået.

I 2015 økte gjennomsnittsnivået for antall registrerte helt ledige med 7,1 prosent, fra 75 300 til 80 600 personer. En økning i arbeidsledigheten har tidligere medført en økt andel av de ledige med dagpenger. Denne sammenhengen skyldes at ved en økning i ledigheten vil mange av de nye ledige ha hatt mulig-

heten til å opparbeide dagpengerrettigheter gjennom å ha vært i arbeid. Alders-, kjønns- og yrkessammensetning vil også ha betydning for andelen av de ledige med dagpenger. Menn har i større grad dagpengerrettighet enn kvinner. I 2015 var det en vesentlig økning i ledigheten for personer med yrkesbakgrunn fra ingeniør- og ikt-fag. Dette er en yrkesgruppe hvor andelen med dagpengerrettighet er høy.

Veksten i antall helt ledige dagpengemottakere var på 13,7 prosent i 2015. Dette er en høyere vekst enn hva veksten i ledigheten isolert sett skulle tilsi. Dette må ses i sammenheng med at andelen av de helt ledige med dagpengerrettigheter økte fra 53 prosent i 2014 til 56 prosent i 2015. Veksten i andelen ledige med dagpengerrettighet tiltok mot slutten av 2015.

Tabell 11. Folketrygdens utgifter til dagpenger

År	Millioner løpende kroner	Endring i prosent	Millioner kroner i 2015-lønninger	Endring i prosent
2013	10 301	2,3	10 935	-1,9
2014	11 597	12,6	11 919	9,0
2015	13 764	18,7	13 764	15,5

Kilde: NAV

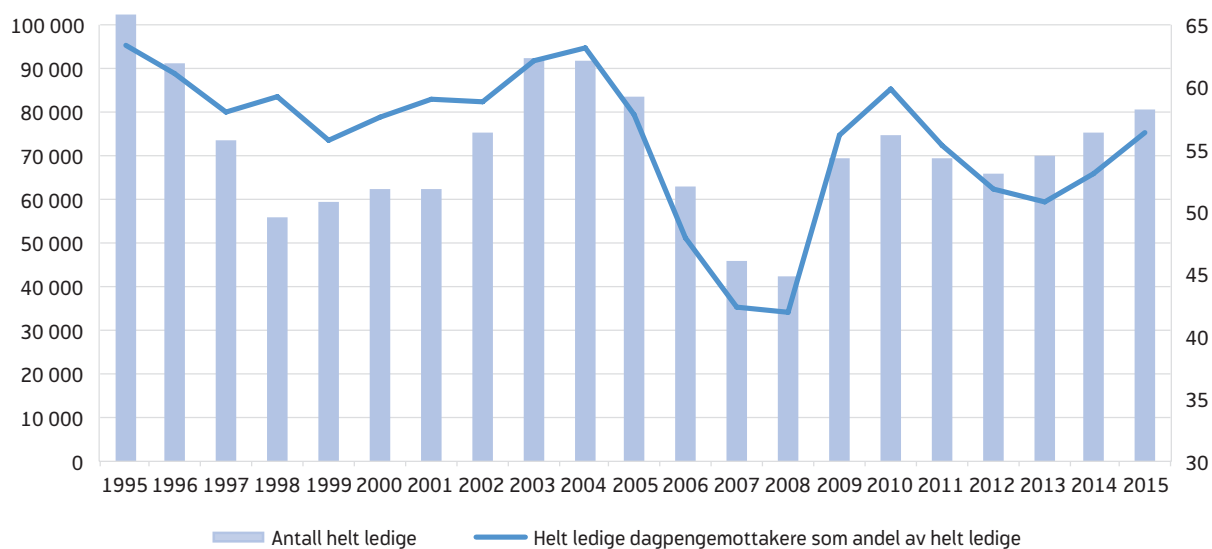
Tabell 12. Mottakere av dagpenger, gjennomsnitt per måned

År	Helt ledige med dagpenger	Delvis ledige med dagpenger	Ordinære tiltaksdeltakere med dagpenger	Andre dagpengemottakere ¹⁴
2013	35 400	12 800	4 000	1 500
2014	39 900	13 800	3 300	1 800
2015	45 300	15 600	4 000	2 100

Kilde: NAV

¹⁴ Består av ulike grupper med nedsatt arbeidsevne, andre på tiltak og andre registrert med dagpenger.

Figur 6. Antall helt ledige (venstre akse) og andelen helt ledige med dagpenger i prosent (høyre akse)

Kilde: NAV

Gjennomsnittlig utbetaling per dagpengemottaker eksklusive ferietillegget økte fra 183 800 kroner i 2014 til 192 000 kroner i 2015, en økning på 5,0 prosent. Målt i faste priser¹⁵ var det en økning i gjennom-

snittlig ytelse på 2,2 prosent. Opptjeningsgrunnlaget for nye ledige vil være med på å bestemme utviklingen i gjennomsnittlig ytelse.

¹⁵ Justert for årslønnsvekst.

5. FORELDREPENGER ETTER FØDSEL

Det ble i 2015 utbetalt 18 338 millioner kroner i foreldrepenger etter fødsel. I løpende priser økte utgiftene med nær 950 millioner kroner, eller 5,5 prosent fra 2014. Av denne veksten skyldes nær 600 millioner kroner endring i fødselstall og lønnsvekst. De resterende 350 millioner kroner skyldes at foreldrepengeperioden ble utvidet for barn født 1.7.2013 og senere, og at stadig flere foreldre velger 100 prosent dekningsgrad. Tabell 13 viser folketrygdens utgifter til foreldrepenger og engangsstønad.

For barn født i perioden 1. juli 2014 og senere er foreldrepengeperioden 49 eller 59 uker, avhengig av om foreldrene velger 100 prosent eller 80 prosent utbetaling. Foreldrepenger kan tas ut fram til barnet er tre år. Av perioden er ti uker etter fødselen forbeholdt mor som mødrekvote, og ti uker forbeholdt far som fedrekvote. Den del av foreldrepengeperioden som kan for-

deles fritt mellom foreldrene (fellesperioden) blir svært ofte tatt ut av mor.

For at far skal kunne ta ut fedrekvote må både mor og far ha opptjent rett til foreldrepenger¹⁷. Hvis mor ikke var yrkesaktiv før fødselen kan far ta ut foreldrepenger på selvstendig grunnlag, men bare hvis mor går ut i arbeid eller utdanning etter fødselen. Mor kan bare unntaksvis få overført fedrekvoten til seg.

Familier som velger 100 prosent dekningsgrad i 49 uker får mer utbetalt i løpet av foreldrepengeperioden enn de foreldre som velger 80 prosent dekning i 59 uker (tilsvarende 47,2 hele uker)¹⁸. Når stadig flere familier velger 100 prosent dekning skyldes det mest sannsynlig at flere fedre tar ut fedrekvote, og at fedrekvoten ble utvidet i perioden 2006 til 2013. Tabell 14 viser endring i valgt dekningsgrad.

Tabell 13. Utgifter til foreldrepenger og engangsstønad i 2015-kroner¹⁶

År	Foreldrepenger etter fødsel		Engangsstønad	
	Millioner kroner	Endring i prosent	Millioner kroner	Endring i prosent
2012	17 184	0,4	441	-3,3
2013	17 283	0,6	440	-0,3
2014	17 818	3,1	450	2,1
2015	18 338	2,9	443	-1,5

Kilde: NAV

Tabell 14. Kvinner som mottok foreldrepenger, andel med 100 prosent dekningsgrad. Prosent

År	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Andel med 100 prosent dekningsgrad	24,4	27,1	30,0	35,2	42,2	50,5	57,0	58,9	65,3	68,6

Kilde: NAV

¹⁶ For foreldrepenger er regnskapstall for 2013 til 2015 omregnet med gjennomsnittlig grunnbeløp til 2015-kroner. For engangsstønad er utbetalingene omregnet til sats gjeldende fra 1. januar 2015.

¹⁷ Mødre som er alene om omsorgen får overført fedrekvoten til seg.

¹⁸ Endring i dekningsgrad utgjør nær 50 millioner kroner i 2014 og 25 millioner kroner i 2015.

Tabell 15. Prosentandel av dagene med foreldrepenger tatt ut av mor og far

År	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Kvinner	90,1	88,9	88,5	88,5	85,3	82,2	79,8	78,4	77,0	78,5
Menn	8,8	11,1	11,5	11,5	14,7	17,8	20,2	21,6	23,0	21,5

Kilde: NAV

Kvinner og menn med foreldrepenger

Nær 85 prosent av mødrene har rett til foreldrepenger etter fødsel. Andelen har økt med nær to prosentenheter fra 2009. Noe av veksten skyldes barnehageutbygging, og at flere mødre har fått mulighet til å arbeide mens barna er små. En annen årsak er at arbeidsavklaringspenger blir medregnet i opptjenings-tiden for foreldrepenger.

Når mor skal tilbake i arbeid etter permisjon må barnet ha tilsyn av far eller andre frem til barnehagestart. Barnehageutbygging er derfor en indirekte årsak til at andel fedre som tar ut fedrekvote var nær fem prosentenheter høyere for barn født i 2012 enn for barn født i 2009. En annen årsak er utvidet fedrekvote¹⁹, og bedre informasjon til far. Av de familier der mor mottar foreldrepenger tar nær 85 prosent av fedrene ut fedrekvote.

I de fleste tilfeller tar mor ut det meste av fellesperioden før far tar ut fedrekvote. Fedre som tar ut fedrekvote tar i gjennomsnitt ut det antall dager som er forbeholdt far. Det meste av fedrekvoten blir tatt ut i barnets første leveår, men mange fedre utsetter deler av fedrekvoten til et senere tidspunkt.

Foreldrepenger kan tas ut frem til barnet er tre år gammelt. Enhver endring i fedrekvoten har derfor full effekt først flere år etter innføring. De fedre som tok ut foreldrepenger i 2015 kan ha barn som er født før 1.7.2014,

og rett til en fedrekvote på fjorten uker. Tallene for fedres uttak av foreldrepenger i 2015 viser dermed ikke den fulle effekten av siste endring i fedrekvoten. Dette er årsaken til at fedre i 2015 tok ut en større andel av dagene, enn det som kunne forventes fra andelen fedre med foreldrepenger, og fedrekvotens lengde (16,5 prosent²⁰). Tabell 15 viser kvinner og menns andel av dager med foreldrepenger tatt ut i løpet av ett år.

Fedrekvoten ble utvidet fra fem til seks uker fra 1.7.2006, til ti uker fra 1. juli 2009, til tolv uker fra 1. juli 2011, og til fjorten uker fra 1.7.2013. Dette er årsaken til at fars uttak av foreldrepenger økte i perioden 2006 til 2014.

I 2015 tok fedre ut en mindre del av foreldrepengeperioden enn de gjorde i 2014. Dette skyldes at fedrekvoten ble redusert fra fjorten til ti uker for barn som er født 1.7.2014 og senere.

Fedre som tar ut foreldrepenger

Av de fedrene som tar ut foreldrepenger tar 70 prosent ut det antall uker som er forbeholdt far som fedrekvote. De resterende fedre er fordelt på fedre som tar ut færre dager enn fedrekvoten, og fedre som tar ut flere dager. Mange fedre utsetter deler av fedrekvoten til et senere tidspunkt. Fedre tar derfor ut færre dager i ett bestemt kalenderår, enn det de gjør i løpet av hele foreldrepengeperioden.

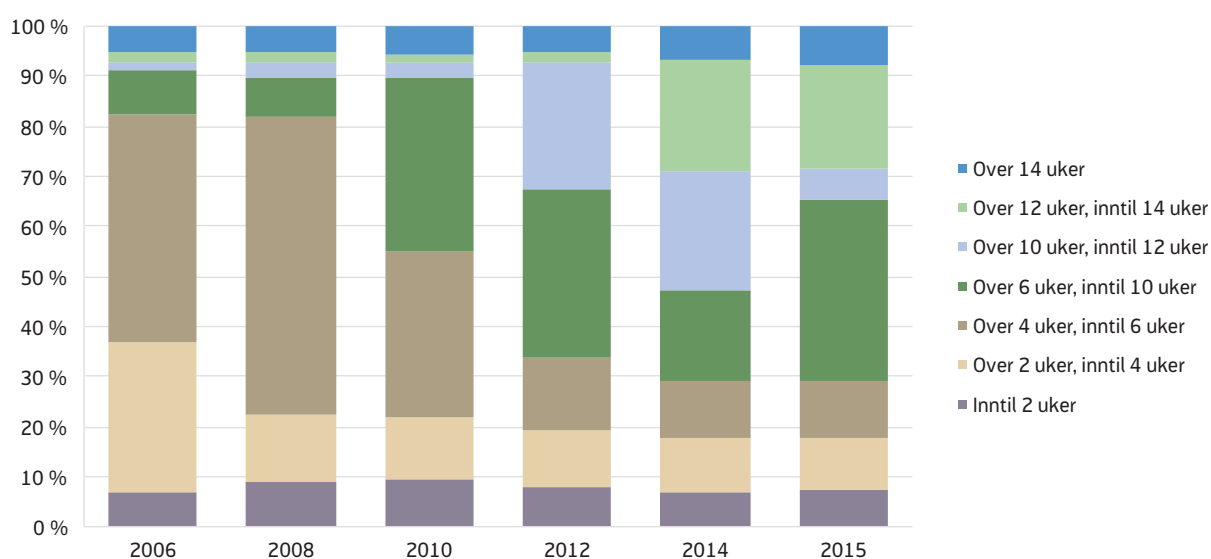
¹⁹ Med kortere fellesperiode blir det lenger tid fra mor avslutter sin del av foreldrepengeperioden, og frem til barnehagestart. Dette kan ha gjort det nødvendig for flere fedre å ta ut fedrekvote. For barn født 1.7.2014 og senere er fedrekvoten redusert fra fjorten til ti uker, og fellesperioden utvidet med fire uker.

²⁰ Når 85 prosent av fedrene tar ut 10 uker av en periode på 49 uker bør deres andel være $(85 \% \cdot 10 / 49 \text{ uker})$ 17,3 prosent ved 100 prosent dekning og 14,4 prosent med 80 prosent dekning. Av familiene er det 68,6 prosent som har valgt 100 prosent dekningsgrad.

Fedre som tok ut foreldrepenger i 2015 tok ut færre dager med foreldrepenger enn fedre som tok ut foreldrepenger i 2014. Dette skyldes at fedrekvoten ble redusert fra fjorten til ti uker for barn som er født 1.7.2014 og senere. Figur 7 viser dager med foreldrepenger tatt ut av fedre hvert kalenderår.

Figuren viser at fedrekvotens lengde har betydning for hvor mange dager far tar ut med foreldrepenger. Det meste av fedrekvoten blir tatt ut på slutten av perioden. Utvidelse av fedrekvoten i 2009, 2011 og 2013 er derfor synlig først året etter. Fra 1.7.2014 er fedrekvoten redusert med fire uker, til ti uker. Figuren viser at det er flere fedre som tok ut over 6 uker og inntil 10 uker i 2015 enn i 2014.

Figur 7. Antall dager med foreldrepenger tatt ut av fedre i løpet av kalenderåret. Prosentfordeling

Kilde: NAV

6. YTELSE TIL ENSLIG MOR ELLER FAR – OVERGANGSSTØNAD

Det ble i 2015 utbetalt 2 505 millioner kroner i overgangsstønad til enslig mor eller far. Dette var en økning på 9 millioner kroner, tilsvarende en relativ økning på 0,3 prosent fra nivået i 2014. Målt i faste kroner og korrigert for økningen i maksytelse som motsvares av at ytelsen skattlegges som lønnsinntekt, var det en nedgang i utgiftene på 5,1 prosent. Realnedgangen i utgiftene til overgangsstønad skyldes en reduksjon i antall mottakere.

Antall mottakere gikk ned med 5,3 prosent fra 19 500 i gjennomsnitt pr. måned i 2014 til 18 500 i 2015. Fra 2013 til 2014 var nedgangen i antall mottakere på 5,4 prosent. Observert nedgang i antall mottakere må sees i sammenheng med ulike skjerpelser i regelverket de siste årene. Fra 1. januar 2012 ble det innført krav om aktivitet fra yngste barn fyller ett år, endret fra tidligere krav om aktivitet fra yngste barn fyller tre år. Fra 1. januar 2013 begrenses nye perioder med overgangsstønad fram til det foreligger rett til barnehageplass for yngste barn, tidligere kunne det også for nye perioder gis overgangsstønad i inntil 3 år. Disse endringene medfører både en lavere tilgang av nye mottakere og redusert lengde på stønadsperiodene.

Andelen mottakere med redusert ytelse økte svakt fra 2014 til 2015. Fra 2006 til 2015 har andelen mottakere med redusert overgangsstønad økt fra 52 prosent til over 60 prosent. Redusert overgangsstønad følger av at mottakeren har annen inntekt på over et halvt grunnbeløp.

Fra 1. januar 2012 ble det innført krav om aktivitet i form av å være 50 prosent i arbeid, under utdanning eller være tilmeldt NAV som arbeidssøker fra yngste barn fyller ett år. For alle mottakere av overgangsstønad med yngste barn som er ett år eller eldre økte andelen aktive fra 75 prosent ved utgangen av 2011 til over 79 prosent i 2014, og selv med en liten reduksjon i 2015 til 78 prosent er nivået godt over det det var da regelen ble innført. Andelen mottakere av overgangsstønad i denne gruppen som er i utdanning har økt fra 21 prosent i 2011 til 25 prosent i 2015. For mottakere med yngste barn på 1–2 år var andelen aktive 71 prosent ved utgangen av 2015, fordelt på 45 prosent i arbeid og 26 prosent under utdanning. Ved utgangen av 2011 var 60 prosent i aktivitet, fordelt på 39 prosent i arbeid og 21 prosent under utdanning.

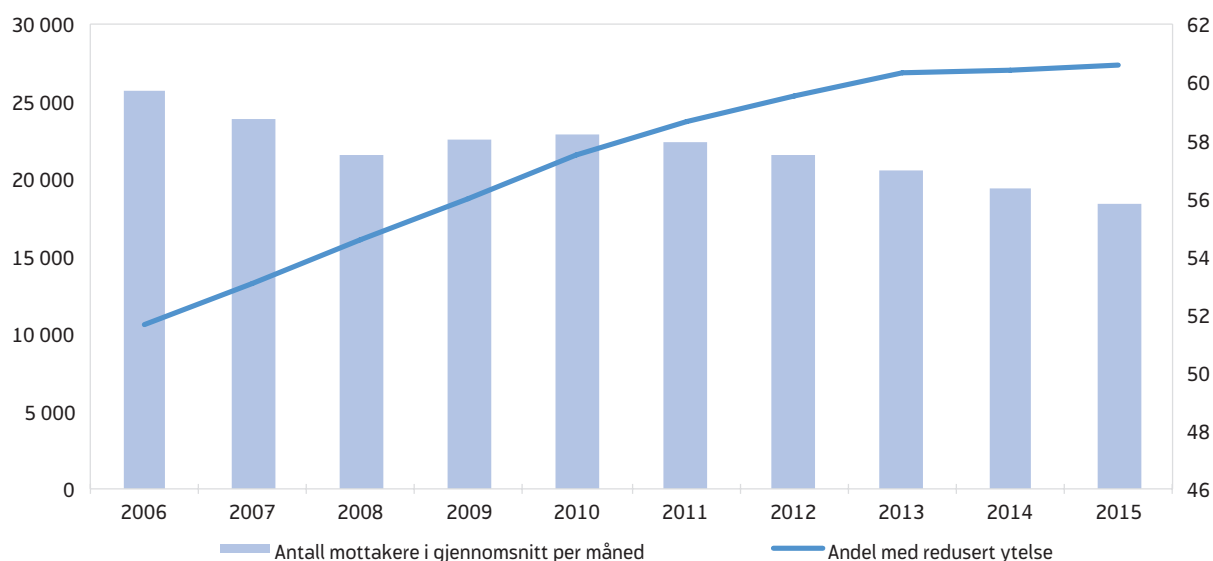
Tabell 17. Utgifter til overgangsstønad

År	Millioner løpende kroner	Endring i prosent	Millioner 2015-kroner korrigert for økt maksimalytelse ²¹	Endring i prosent
2013	2 556	-0,7	2 820	-0,6
2014	2 496	-2,3	2 638	-6,4
2015	2 505	0,3	2 505	-5,1

Kilde: NAV

²¹ Justert for utviklingen i grunnbeløpet i folketrygden. Som justeringsfaktor er gjennomsnittlig G for 2015, kr 89 502 benyttet.

Figur 8. Mottakere av overgangsstønnad (venstre) og andelen med redusert ytelse i prosent (høyre akse)

Kilde: NAV

Av de som ikke har mottatt overgangsstønnad de to siste månedene utgjør andelen i arbeid en stor del. Nest størst er gruppen «andre» som er personer som vi ikke finner i NAV sine registre, men som bl.a. vil være personer i utdanning og personer som er mottakere av sosialstønnad, som er en kommunal ordning.

Andelen til arbeid ser ut til å øke, men disse tallene må tolkes varsomt. Fra 2014–2015 vil endringene i arbeidstakerregisteret overdrive effekten, jf. faktaboks i kapittel 2. Vi ser også at andelen til arbeid i 2013 var lavere enn årene før, og fremgangen til 2014 kan være en økt overgang til arbeid, eller bare en naturlig korrigering som følge av svingninger. Ellers ser vi at øvrige andeler er relativt stabile over tid.

Tabell 18. Antall personer som har avgang fra overgangsstønnad (2 måneder uten stønad) og deres overgangsrater i 1. halvår 2013–2015. Status 3 måneder etter avgang. Prosent

TIL:	Antall	I arbeid, uten livsoppholdsyttelse fra NAV	Overgangs-stønnad	Arbeidsavklarings-penger	Ufø-re-trygd	Dagpenger	Sykepenger	Aktive arbeidssøkere	Annet ²²	I alt
FRA:										
2013	5 300	38,1	5,5	12,9	1,0	2,6	1,4	9,9	28,6	100
2014	5 000	43,8	5,3	11,9	1,5	2,8	0,7	10,3	23,7	100
2015	4 900	47,4 ²³	5,8	11,4	1,7	2,9	0,6	9,9	20,3	100

Kilde: NAV

²² Gruppen "annet" omfatter personer som ikke er registrert på noen av de overnevnte kategoriene. Gruppen "annet" kan blant annet omfatte personer under utdanning, ordinære arbeidssøkere, mottakere av sosialhjelp, personer som er privat forsørget eller personer som har dødd.

²³ Endringer fra 2014 til 2015 må tolkes med forsiktighet som følge av endringer i datagrunnlaget. Se faktaboks i kapittel 2.

7. ALDERSPENSJON

Utgifter til alderspensjon

I 2011 trådte pensjonsreformen i kraft, og det ble da anledning til å starte uttaket av alderspensjon mellom 62 og 75 år. Fem nye årskull fikk dermed anledning til å ta ut alderspensjon samtidig. I 2015 var det gjennomsnittlig 86 100 alderspensjonister under 67 år. Det var 853 800 alderspensjonister i alt – en økning på 33 600 personer sammenlignet med nivået ett år tidligere. Fram til 2017 forventes antallet å ha økt til 908 000, herav 94 500 under 67 år. Antallet pensjonister over 67 år forventes å øke med 21 000 i året de nærmeste årene. Antallet under 67 år har en avtakende vekst, og forventes å ha en moderat vekst på om lag 3 000 i året fra 2015.

Den enkelte kan øke den årlige pensjonen ved å utsette pensjoneringstidspunktet. Hittil er det få som har valgt å utsette uttaket av alderspensjon til etter fylte 67 år. Anslag fra Arbeids- og velferdsdirektoratet tyder på at utsatt uttak som følge av pensjonsreformen

har bidratt til om lag 1 600 færre alderspensjonister over 67 år i 2015. Det er forventet en beskjeden økning i antallet som utsetter pensjoneringen fram mot 2020.

Forventet virkning av trygdeoppgjøret i 2016 er regnet med i framskrivingene, men ikke trygdeoppgjørene i 2017–2020. Ved pensjonsreguleringene skal løpende pensjoner reguleres med økningen i grunnbeløpet, og deretter fratrekkes inntil 0,75 prosent. Den prosentvise veksten i utgifter og i gjennomsnittlig pensjon (regnet i fast G) blir dermed lavere enn oppgitt i tabellen for 2017–2020. Det forventes en årlig reduksjon i gjennomsnittlig pensjon på om lag 0,4 prosent i 2018, økende til 0,6 prosent i 2019 og 0,7 prosent i 2020, når det tas hensyn til underreguleringen framover. Vi får en større økning i gjennomsnittlig pensjon i 2017 enn årene før og etter på grunn av økt grunnpensjon til gifte og samboende pensjonister, og økt minstepensjon til enslige.

Tabell 19. Antall alderspensjonister, utgifter og gjennomsnittlig alderspensjon. Anslag fra 2016

År	Antall alderspensjonister i alt, middelbestand	Antall alderspensjonister 62–66 år, middelbestand	Løpende utgifter i millioner kroner	Gjennomsnittlig alderspensjon i fast G	Vekst i prosent		
					Vekst i utgifter regnet i fast G	Vekst i gjennomsnittlig antall alderspensjonister	Vekst i gjennomsnittlig pensjon regnet i fast G
2010	657 300		121 088	226 600	3,4	1,6	1,8
2011	698 100	24 700	135 496	228 700	7,2	6,2	0,9
2012	742 900	49 900	150 525	229 500	6,8	6,4	0,4
2013	781 400	64 800	164 602	229 900	5,4	5,2	0,2
2014	820 200	76 900	179 197	230 000	5,0	5,0	0,0
2015	853 800	88 800	190 563	229 200	3,8	4,1	-0,3
2016	882 000	91 700		229 400	3,4	3,3	0,1
2017	908 200	94 500		232 200	4,2	3,0	1,2
2018	933 800	97 900		232 800	3,1	2,8	0,3
2019	959 800	101 000		233 000	2,8	2,8	0,1
2020	987 200	104 700		233 000	2,9	2,9	0,0

Kilde: NAV

Tabell 20. Utgiftsvirkning av pensjonsreformen. Anslag. Millioner 2015-kroner²⁴

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Tidlig pensjonering	17 780	18 470	19 230	19 920	20 610	21 670
Levealdersjustering ved 67 år	-610	-870	-1 170	-1 510	-1 990	-2 620
Pensjonsalderjustering	-1 460	-2 320	-3 210	-4 120	-5 040	-5 950
Utsatt pensjonering	-370	-380	-390	-400	-410	-420
Endret indeksering	-5 180	-6 320	-7 460	-8 580	-9 700	-10 810
Pensjonsreformen i alt	10 160	8 580	7 000	5 310	3 470	1 870

Kilde: NAV

Utgiftsvirkning av pensjonsreformen

Tabell 20 viser anslått utgiftsvirkning av pensjonsreformen på alderspensjon.

I tabellen er det brukt følgende begreper:

- Tidlig pensjonering: Utgifter til pensjonister i alder 62–66 år.
- Levealdersjustering ved 67 år: Levealdersjustering er her definert som reduksjon i den årlige pensjonen for å ta hensyn til forventet gjenstående levetid på uttakstidspunktet, forutsatt uttak måneden etter fylte 67 år. Levealdersjustering inkluderer effekt av at tidligere uføre er delvis skjernet for dette.
- Pensjonsalderjustering: Innsparing i utgiftene til pensjonister over 67 år som følge av at enkelte tok ut pensjon før 67 år, og dermed fikk lavere årlig pensjon.
- Utsatt pensjonering: Innsparing som følge av at flere enn før reformen utsetter uttaket av pensjon til etter 67 år.
- Endret indeksering: Innsparing som følge av at løpende pensjoner fratrekkes 0,75 prosent etter justering for lønnsutviklingen.

Utgiftene til pensjonister under 67 år har økt kraftig de første årene etter innføring av pensjonsreformen i 2011. Anledningen til å gå av ved 62–66 år fikk da en umiddelbar effekt for fem årskull, mens innsparingselementene i pensjonsreformen får gradvis økende effekt. Utgiftsveksten til alderspensjonister under 67

år vil flate ut etter 2016, siden alle i privat sektor med rett til AFP da vil være omfattet av ny AFP-ordning. Ny AFP er en livsvarig pensjon som tas ut sammen med alderspensjon, mens den gamle AFP-ordningen innebar at man hadde overgang til alderspensjon fra 67 år. I perioden der gammel AFP-ordning har vært under utfasing har derfor veksten i antall alderspensjonister under 67 år vært særskilt høy.

Den samlede effekten av fleksibel pensjoneringsalder, levealdersjustering og endret indeksering anslås til om lag 10 milliarder kroner i 2015. Merutgiftene som følge av pensjonsreformen²⁵ vil avta hvert år til om lag 7 milliarder kroner i 2017 og knapt 2 milliarder kroner i 2020. Det skyldes at innsparingselementene (levealdersjustering, pensjonsalderjustering og indeksering/underregulering) får stadig økende betydning. Vi kan med de forutsetningene som er lagt til grunn her forvente at pensjonsreformen fra 2021 vil gi lavere årlige utgifter enn om reformen ikke var blitt innført (Haga 2015).

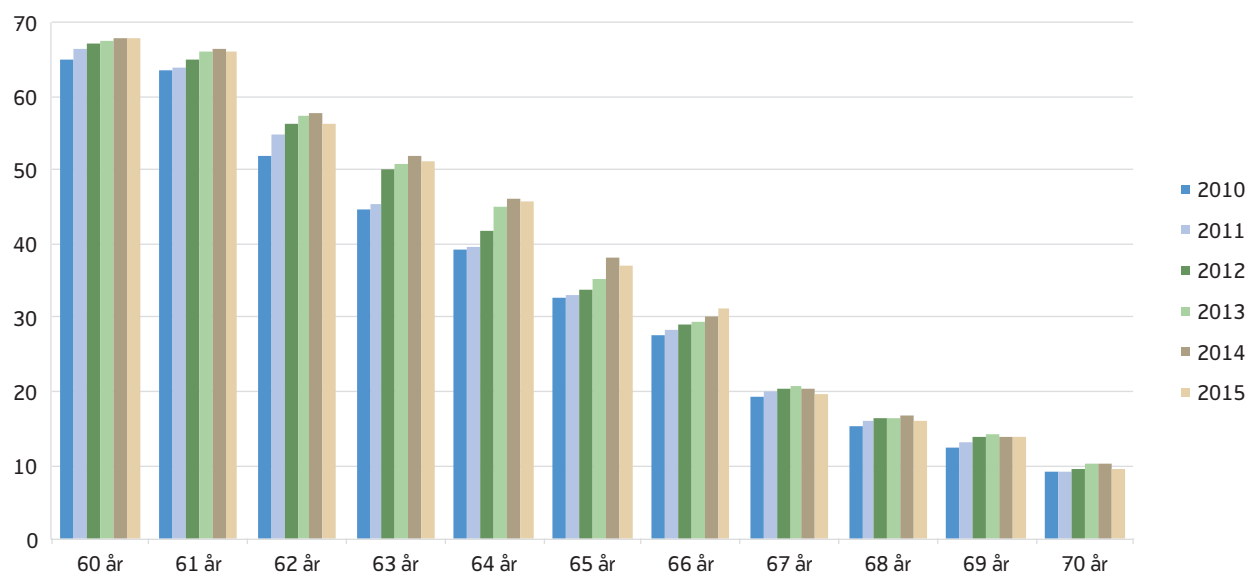
Reformen har også virkning for andre områder. Mest vesentlig er omleggingen av AFP i privat sektor. Det ga merutgifter de første årene fordi mange har tatt ut ny AFP fra 62 år kombinert med at mange fortsatt hadde AFP etter den gamle ordningen i de første årene. Fra 2014 har dette snudd til innsparing som følge av omleggingen til en livsvarig pensjon med et lavere årlig beløp. Et grovt estimat er at omleggingen gav 350 millioner kroner i mindreutgifter i 2015 sammenlignet med den gamle ordningen.²⁶

²⁴ Beløpene er regnet i gjennomsnittlig G for 2015 på 89 502 kroner.

²⁵ Merutgifter sammenlignet med om pensjonsreformen ikke hadde blitt gjennomført.

²⁶ Estimater gjelder statens andel av utgiftene til privat AFP.

Figur 9. Andel av befolkningen i registrert arbeid ved utgangen av tredje kvartal, etter alder. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Syssetningsutviklingen blant eldre etter pensjonsreformen

Den totale syssetsettingen for eldre i aldersgruppen 60–70 år økte fra 2010 til 2014, se figur 7. Figuren omfatter ikke selvstendig næringsdrivende. Tallene for 2015 viser en svak tilbakegang. Det er usikkert om denne tilbakegangen er reell som følge av nytt datagrunnlag for arbeidstakerforhold fra 2015 (se kapittel 2). Fra 2010 ser vi uansett en markant syssetsettingsvekst blant seniorene, og veksten er særlig sterk for aldersgruppen 62–66 år. Syssetsettingen økte spesielt mye for 62-åringene i 2011, og økningen har forplantet seg videre til høyere aldre etter hvert som dette årskullet har blitt eldre. I 2015 har syssetsettingen økt spesielt mye for 66-åringene. For aldersgruppen 67–70 år ser vi foreløpig en noe svakere utvikling.

Økningen har sammenheng med at pensjonsreformen ga muligheten til å kombinere arbeid og pensjon uten at pensjonen blir redusert. Tidligere mottok mange i denne aldersgruppen avtalefestet pensjon, som etter reglene før 2011 ga svake incentiver til arbeid. Senior-syssetsettingen har økt mest i private virksomheter med AFP-ordning og klart mer enn i privat sektor for øvrig og i offentlig sektor. Flere analyser viser at

endringene er klart signifikante og skyldes pensjonsreformen (Dahl og Lien 2013, Hernæs m.fl. 2015). Det skyldes blant annet at den private AFP-ordningen har blitt endret fra en subsidiert tidligpensjon til en nøytral, livsvarig pensjon som fritt kan kombineres med arbeid. Den offentlige AFP-ordningen har ikke blitt endret på tilsvarende måte.

Syssetsettingen blant eldre har økt gjennom mange år, også før pensjonsreformen. Det skyldes blant annet økt utdanningsnivå og bedre helsetilstand blant eldre, og at kvinnene i den aktuelle aldersgruppen har vært mer yrkesaktive enn i eldre årskull.

Mange av de nye alderspensjonistene fortsetter i arbeid etter uttaket av pensjon. Totalt sett var 64 prosent av alderspensjonistene under 67 år i arbeid ved utgangen av 2015. Tabellen under viser hvordan andelen i arbeid har utviklet seg over tid for de som tok ut pensjon i perioden 2011–2015. Andelen synker med tiden som pensjonist. Drøyt tre fjerdedeler av de som i 2011–2014 var i arbeid året før uttak, var fortsatt i arbeid ved utgangen av året etter de tok ut alderspensjon.

Tabell 21. Nye mottakere av alderspensjon i alderen 62–66 år i 2011–2015. Prosentandelen i registrert arbeid i året før uttak og påfølgende år, etter uttaksår

Prosentandel i registrert arbeid ved utgangen av:	2011	2012	2013	2014	2015
Året før uttak	72	79	81	83	83
Året ved uttak	63	68	69	70	71
Ett år etter uttak	56	60	61	64	
To år etter uttak	49	52	55		
Tre år etter uttak	41	45			
Fire år etter uttak	36				

Kilde: NAV

Samlet pensjonsuttak i aldersgruppen 62–66 år

Som følge av pensjonsreformen har det vært en markant økning i det samlede pensjonsuttaket for aldersgruppen 62–66 år når vi inkluderer uttak av AFP, uføretrygd, gjenlevendepensjon og alderspensjon. Samlet var det 71 prosent av befolkningen mellom 62 og 66 år som mottok en av disse pensjonsordningene ved utgangen av 2015. Det er uendret fra 2014, og en økning på hele 14 prosentenheter fra perioden 2008–2010, dvs. før pensjonsreformen.

Økningen skyldes at denne aldersgruppen har fått muligheten til uttak av alderspensjon, og at mange har tatt ut alderspensjon mens de fortsatt er i arbeid. På samme tid har andelen som mottar uføretrygd gått ned. Dette tyder også på at en del har tatt ut alderspensjon i stedet for uføretrygd. Det er nå 30 prosent i denne aldersgruppen som mottar uføretrygd, en nedgang på 5 prosentpoeng siden utgangen av 2010.

Arbeidsavklaringspenger er en korttidsytelse som ikke er inkludert i tallene over. Andelen 62–66-åring som mottar denne ytelsen har til sammenligning økt fra 1,9 prosent ved utgangen av 2010 til 3,2 prosent ved utgangen av 2015.

8. HELSETJENESTER

Tabell 22. Utgifter til frikort under egenandelstak 1, etter hovedområde. Millioner kroner (nominelle kroner)²⁷

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Endring 2014–2015 (millioner kroner)	Endring 2014–2015 (prosent)
Lege	1 716	2 117	2 087	2 086	2 034	2 083	2 158	75	3,6
Psykolog	99	114	107	104	105	105	110	5	4,5
Blåresept	1 123	1 407	1 313	1 146	847	1 243	1 326	82	6,6
Transport	496	554	584	674	604	605	636	31	5,1
Sum	3 434	4 192	4 091	4 010	3 589	4 036	4 230	193	4,8

Kilde: Helsedirektoratet

Refusjon av egenbetaling, egenandelstak 1

Egenandelstak 1 gjelder egenandeler til legehjelp (inkludert laboratorieprøver og røntgen), psykologhjelp, poliklinikk, viktige legemidler på blå resept, medisinsk forbruksmateriell og pasientreiser. Barn under 16 år er fritatt for egenandeler for helsetjenester under egenandelstak 1.

De regnskapsførte utgiftene under egenandelstak 1 økte med 193 millioner kroner eller 4,8 prosent i 2015. Det er da flyttet 63 millioner kroner fra 2014 til 2015, for å få en tilnærmet lik periodisering av utgiftene. I 2013 ble det feilført om lag 300 millioner kroner i utgifter under blåresept. Korrigert for dette viser utgiftene til refusjon over egenandelstak 1 et relativt stabilt nivå etter 2010.

Vekstratene varierer fra 3,6 prosent for legehjelp til 6,6 prosent for blå resept. Dette virker rimelig sett i forhold til veksten i refusjoner på de underliggende områdene.

Innføring av automatisk frikort gav en betydelig vekst i antallet frikort i 2010, med en økning fra om lag 860 000 i 2009 til 1 170 000 i 2010. Deretter har antall frikort stabilisert seg og det var om lag 1 140 000 frikort i 2015.

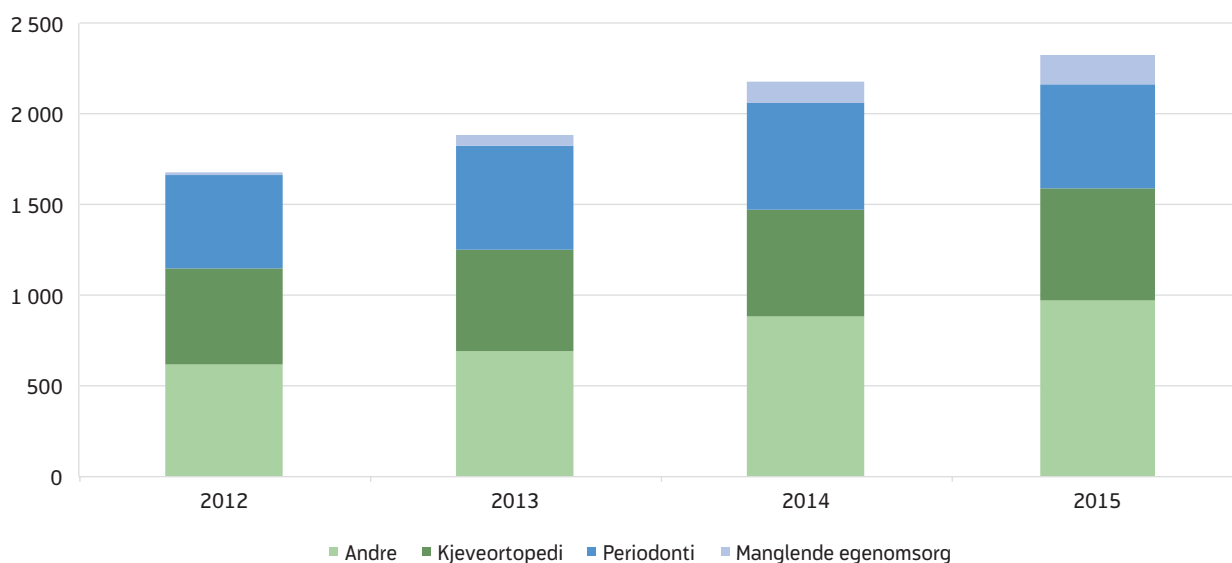
Refusjon av utgifter til tannbehandling

Utgiftene til tannbehandling økte med 157 millioner kroner eller 7,2 prosent i 2015. Det har særlig vært en vekst i utgiftene til tannbehandling for personer med manglende egenomsorg, med en økning på 60 millioner kroner i 2015 tilsvarende 55,3 prosent. Dette gjelder tannbehandling til personer som for eksempel er psykisk syke eller funksjonshemmede eller andre som ikke klarer å ivareta egen tannhelse. Området har vokst fra 19 millioner kroner i 2012 til 168 millioner kroner i 2015.

Ordningen som gir mulighet til refusjon til tannbehandling for personer med sterkt nedsatt evne til egenomsorg, har eksistert i mange år, men vært lite utnyttet. Det ble derfor vedtatt å utvide ordningen fra 2013, finansiert med midler fra utfasing av særfradragordningen etter skatteloven § 6–83, slik at honorartakst ble gitt i stedet for refusjonstakst. Med denne endringen fra 2013 tok tannhelsetjenesten ordningen i bruk i større grad, og utgiftene økte. Fordi veksten i årene etter 2013 har vært kraftig, er det i flere omganger gjort presiseringer i regelverket for stønadsordningen, sist i 2016, slik at det fremgår som utvetydig at det bare gis stønad ved varig sykdom eller nedsatt funksjonsevne. Endringen i regelverket for 2016 presiserer at pasienten fortsatt skal ha sykdommen/nedsatt funksjonsevne på tidspunktet for undersøkelse og behandling hos tannlege/tannpleier, og dette skal dokumenteres med erklæring fra relevant lege eller psykolog. Disse presiseringene kan oppfattes som en inn-

²⁷ I 2013 ble det feilført om lag 300 millioner kroner for lite i utgifter under blåresept. Dette er ikke korrigert i tabellen.

Figur 10. Refusjon av utgifter til tannbehandling. Millioner kroner (nominelle kroner)

Kilde: Helsedirektoratet

stramming av ordningen, og er innført blant annet som respons på at Helse- og omsorgsdepartementet har mottatt informasjon om at det har utviklet seg en praksis hvor det gis stønad selv om personen ikke lenger er varig syk.

Dersom tannbehandling ved manglende egenomsorg holdes utenfor, ble veksten i utgiftene til tannbehandling i 2015 på 97 millioner kroner eller 4,3 prosent. Det har tidligere vært en betydelig vekst til behandling av periodontitt. Denne trenden har snudd og utgiftene på området ble redusert med 20 millioner kroner. Reduksjonen i utgifter til behandling av periodontitt skyldes innstramminger i regelverket i 2015. Kjeveortopediområdet viser en jevn og moderat utgiftsvekst fra 2012. Veksten på områdene erosjon/attrisjon og hyposalivasjon (munntørrehet), som tidligere har vokst kraftig, er på vei ned i 2015. I 2016 er disse takstene i tillegg redusert. Takstene ellers har vært nominelt videreført både i 2014 og 2015, slik at gjennomsnittsutbetalingene i stønad til den enkelte bruker har blitt redusert. Utgiftsøkningen som har skjedd skyldes derfor økning i antall stønadsbrukere.

Refusjon av utgifter til legemidler

I 2015 ble det regnskapsført utgifter på 10,1 milliarder kroner til refusjon av legemidler over blå resept, mot 9,0 milliarder kroner i 2014 og 8,5 milliarder kroner i 2013. Korrigert for feilføringer kan de reelle utgiftene anslås til 10 085 millioner kroner i 2015, 8 935 millioner kroner i 2014 og 8 330 millioner kroner i 2013. Beregnet vekst i 2015 var, korrigert for feilføring, 12,9 prosent.

Utgiftsveksten skyldes hovedsakelig en underliggende vekst i forbruket, og at nye og dyrere legemidler introduseres på markedet. Legemidler til behandling av hepatitt C bidro til økte utgifter i 2014 og 2015. Overføring av finansieringsansvaret for visse kreftlegemidler til helseforetakene i 2014, bidro til at veksten ikke ble høyere det året.

Trinnprismodellen sikrer at prisene reduseres når et virkestoff får generisk konkurranse (patentet utløper) med en maksimal reduksjon på 96 prosent sammenlignet med prisnivået før patentutløp. Statens legemiddelverk revurderer jevnlig prisene på legemidler i Norge. Prisene påvirkes dels av prisutviklingen i et utvalg av land i Nord-Europa og dels av valutakursendringer. Både i 2014 og 2015 bidro en svekket kronkurs til økte priser på legemidler.

Refusjon av utgifter til private laboratorier og røntgeninstitutt

I 2015 var utgiftene til private laboratorier og røntgeninstitutt 799 millioner kroner (10 prosent vekst). Utgiftene var 725 millioner kroner i 2014 (16 prosent vekst) og 623 millioner kroner i 2013. Utgiftene til privat radiologi ble 285 millioner kroner i 2015 mot 250 millioner kroner i 2014, tilsvarende en vekst på 14,2 prosent. Justert for takstøkninger og tiltakseffekter gir dette en underliggende vekst på om lag 10 pro-

sent. I 2015 var det særlig en vekst i refusjon av MR-undersøkelser, men det er også en betydelig vekst i refusjoner til CT og røntgen. Røntgen økte relativt sett mye som følge av en endring i refusjonen for mammografi.

Utgiftene til private laboratorier var 514 millioner kroner i 2015 mot 475 millioner kroner i 2014. Justert for takstøkninger og tiltakseffekter gir dette en underliggende vekst på 8 prosent.

REFERANSER

Andersen, Martin (2007) «Folketrygden 40 år». Arbeid og velferd, 3–2007, 2–8.

Brage, Søren og Ola Thune (2015) «Ung uførhet og psykisk sykdom», Arbeid og velferd, 1/2015, 37–49.

Dahl, Espen Halland og Ole Christian Lien (2013) «Pensjonsreformen – flere eldre i arbeid». Arbeid og velferd 1–2013, 58–71.

Meld. St. 3 (2009–2010 til og med 2015–2016) *Statsrekneskapen 2009, 2010 til og med 2015*. Oslo: Finansdepartementet.

Haga, Oddbjørn (2015) «Alderspensjon etter reforma – når kjem innsparinga?». Arbeid og velferd 1–2015, 50–60.

Hernæs, Erik, Simen Markussen, John Piggott og Knut Røed (2015) Pension Reform and Labor Supply: Flexibility vs. Prescription. IZA Discussion paper No. 8812. Bonn: Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit

TIDLIGERE PUBLISERTE RAPPORTER FRA NAV

NAVs rapportserie

1/2016 Fattigdom og levekår i Norge – Tilstand og utviklingstrekk 2015	1/2009 Hvordan vil en nedgangskonjunktur påvirke arbeidsinnvandrerne i Norge?
1/2015 Hva gjør brukerne etter NAV? Oppfølgingsundersøkelsen 2014	5/2008 Hva skjer etter avsluttet arbeidssøkerperiode? Overlevelsesanalyse av arbeidssøkere i en oppgangs og en nedgangskonjunktur
3/2014 Fattigdom og levekår i Norge – Tilstand og utviklingstrekk 2014	4/2008 Geografisk variasjon i uførepensjonering 1997–2004
2/2014 Omverdenanalyse 2014	3/2008 Kven går av med AFP?
1/2014 Fattigdom og levekår i Norge – Status 2013	2/2008 Tidligere arbeidssøkere ett år etter NAV. En oppfølgingsundersøkelse av arbeidssøkere som sluttet å melde seg ved NAV høsten 2006
3/2013 Unges tilknytning til arbeidslivet	1/2008 Hvordan vil pensjonsreformen påvirke pensjoneringsatferden?
2/2013 Gradert sykmelding	5/2007 I arbeid etter rehabilitering og attføring?
1/2013 Arbeid eller alderspensjon? En studie av hvilke faktorer som påvirker seniorers beslutning om å fortsette i jobb.	4/2007 Hva foregår på legekantorene? Konsultasjonsstatistikk for 2006
1/2012 Fattigdom og levekår i Norge – Status 2012	3/2007 Endringer i fastlegenes sykmeldingspraksis. Konsekvenser for de sykmeldtes arbeidstilknytning og behov for trygdeytelser
3/2011 Overgang til arbeid og aktivitet blant tidligere NAV-brukere	2/2007 Analyse av utviklingen i statens utgifter til medisinske laboratorie- og radiologiundersøkelser – En oppfølgingsanalyse
2/2011 Uførepensjonisters tilknytning til arbeidslivet	1/2007 Pensjonsreform på trappene. Hva vet befolkningen om pensjon?
1/2011 Unge på arbeids- og helserelaterte ordninger	1/2006 Kvalitetsundersøkelse av saksbehandling i barnebidragssaker
1/2010 Kontantstøttens utbredelse og foreldres preferanser for barnetilsyn. En studie av årskullene 1998–2008 og deres foreldre.	
3/2009 Tidsbegrenset uførestønad – evaluering fire år etter innføring	
2/2009 Moderne familier – tradisjonelle valg. En studie av mors og fars uttak av foreldrepermisjon	

UTGIVER
Arbeids- og velferdsdirektoratet
Postboks 5
St. Olavs plass
0130 Oslo

TRYKK: 07 Media AS - 07.no
ISBN 978-82-551-2417-7

